

INTRODUCCIÓ

I

El Diccionari que teniu a les mans és una obra col·lectiva, fruit del treball de diverses generacions d'estudiosos i especialistes. Ens correspon a nosaltres presentar-lo avui, però també reconèixer l'herència que rebem de tots els qui ens han precedit en aquesta tasca. Sense aquest treball previ hauria estat impossible emprendre aquest projecte. Per tant, ens satisfà saber-ho i ens satisfà, doblement, que tots els qui hem fet possible aquest Diccionari formem part, a partir d'ara, d'una tradició que en el futur tindrà, sens dubte, continuïtat amb uns altres noms.

La filosofia cultural d'Enciclopèdia Catalana és prou clara i coneguda. Va néixer amb un propòsit que sempre ha orientat la seva línia de publicacions, que ha seguit i que no ha abandonat mai, que és el de dotar la cultura catalana d'una infraestructura d'obres de referència sòlida, potent, imprescindible, i d'assenyalar unes fites que siguin testimoni del nivell intel·lectual que pot assolir la cultura catalana. La història d'Enciclopèdia Catalana és aquesta, i, dins d'aquesta història, l'obra que dona nom i origen a l'empresa, la Gran Enciclopèdia Catalana (GEC), és una de les manifestacions culturals més notables i transcendents de què la cultura catalana s'ha sabut dotar. La GEC no prescriu, no pot prescriure, i avui podem seguir viatjant pel seu saber i descobrir i constatar la riquesa i la importància de les seves fonts de coneixement.

La GEC continua sent, doncs, un punt imprescindible de referència, i el seu potencial, immens. Com tota enciclopèdia i projecte il·lustrat, abasta tots els camps del coneixement i en el seu moment va perfilar, per primera vegada en temps contemporanis, un ampli marc d'interpretació de la realitat històrica, cultural i social de Catalunya i de la catalanitat. En aquest marc, lògicament, hi havia un important espai per a les diverses manifestacions culturals, entre d'altres, la literatura catalana. El fons literari de la GEC continua sent molt important i complet. Però l'esmentat i perenne compromís amb la cultura i la literatura catalanes, clau i principal raó de la seva existència, féu que, a inicis d'aquest nou segle XXI, la direcció d'Enciclopèdia Catalana apostés per un projecte de revisió, actualització i modernització dels referents literaris del seu fons, entenent que era la millor decisió que es podia prendre a favor de la literatura i la cultura catalanes. És un projecte ambiciós, el primer resultat del qual és aquest *Diccionari de la literatura catalana*, que obre, però no tanca, el projecte literari que es vol desenvolupar els propers anys.

II

El fons de la GEC és, doncs, a l'origen d'aquest Diccionari. Però una enciclopèdia és, per definició, generalista, i un diccionari com aquest és especialitzat i temàtic. D'altra banda, la recerca literària i noves investigacions operen sobre el saber anterior fins a transformar-lo i enriquir-lo amb noves dades, descobertes o precisions, mentre el pas del temps, inevitablement, deixa al descobert tot el que històricament ha passat entre un moment i un altre, entre un passat, encara que sigui recent, i el present. Aquest Diccionari parteix, doncs, d'un fons preexistent, però ho fa revisant, renovant, actualitzant i ampliant la seva base de dades i el seu camp de coneixement amb la voluntat que sigui una eina útil, el més útil possible, per tal que el ciutadà i el lector interessat tinguin el millor accés i el millor coneixement possible del passat i del present, del que ha estat i del que és la literatura catalana avui.

Hem revisat, doncs, aquest fons i l'hem modificat, reduït o ampliat, segons cada cas ens demanava, per donar-li el màxim de coherència i equilibri amb el sentit i propòsit d'aquest Diccionari. Però, feta aquesta revisió, que ha estat important, aquest Diccionari també ha volgut construir una identitat i significació pròpies. Ajudat del fons que hereta, també busca una definició que l'expliqui, i per això ha construït un projecte que el fa ser com és. La composició alfabètica no impedeix la visió del discurs de la història, visió que aquest Diccionari vol tenir i vol ajudar a construir.

Cada etapa històrica necessita una atenció específica. Hi ha etapes en què el saber està més solidificat i n'hi ha d'altres en què la descoberta produeix avenços més notables i amplia els registres coneguts, fins al punt que es viu un procés de renovació que transforma el discurs històric que dominava fins fa pocs anys. La història de la literatura catalana està construint un nou saber històric fruit de l'ingent treball de recerca que una nova lleva d'investigadors ha portat a terme al llarg d'aquestes tres darreres dècades. En aquest Diccionari conflueixen el saber històric heretat i les aportacions bibliogràfiques donades a conèixer els darrers anys, amb el propòsit d'actualitzar, ampliar, matisar, corregir o donar a conèixer noves dades d'interès literari que contribueixen a construir els referents de la nostra cultura escrita.

III

El Diccionari que aquí presentem és un diccionari d'autors, obres i personatges. Més de 4.000 entrades escrites per a donar-los a conèixer, per a copsar el batec creador i intel·lectual de tots aquells que, expressant-se majoritàriament en català, han fet ús de la llengua literària i assagística per a construir i explicar, o explicar-se, les raons i els enigmes del món que tenen davant, o els sentiments i les pulsions de les persones que hi transiten i l'habiten. Un diccionari és una obra filològica de referència per a consultes puntuals, però aquestes poden ser cada vegada més habituals, i aleshores esdevé una peça d'un gran valor intel·lectual i humanístic, ja que permet descobrir unes biografies que presenten un treball específic, un propòsit d'obra i un món interior. La riquesa acumulada, el capital humà, intel·lectual i literari que reflecteixen les pàgines d'aquest Diccionari concentren tot el que la nostra cultura literària ha estat capaç de construir al llarg de la història.

Com tota obra enciclopèdica, aquest Diccionari mira el passat per construir i articular una memòria, però incompliria un dels seus propòsits principals si no mirés clarament i sense por el present per, també, ajudar a construir una possible memòria. Segurament, a hores d'ara, més incerta, més insegura però, sense cap mena de dubte, amb un procés clar de formació. Ajudar, doncs, a construir i definir aquest procés és un dels objectius d'aquest Diccionari.

IV

El corpus principal d'aquesta obra és format per les entrades d'**autors**. Definir-ne els límits, l'abast del camp d'intervenció, és una de les dificultats més grans que té el procés d'elaboració de qualsevol obra de referència. I ho és perquè els límits són mòbils i les fronteres imprecises. Hi haurà, com sempre, un espai de seguretat, però també una zona d'ombres no sempre fàcils de resoldre. Fins i tot l'èxit del projecte pot estar en l'encert o no del tractament d'aquesta zona d'ombres. El cert és que les fronteres d'un diccionari temàtic mai no estan ni poden estar del tot tancades, perquè la naturalesa de molts dels temes tractats ho impedeix o ho dificulta. És un fet que està en la lògica del diccionari com a gènere. Però, inevitablement, cal establir-les perquè aquestes fronteres són, en bona part, les que ajuden a la seva definició i a la seva intencionalitat. Les que expliquen les raons i la seva configuració interior.

El Diccionari que avui presentem vol superar la visió generalment catalanocèntrica de tota interpretació global que es fa sobre la cultura i la literatura catalanes. En aquest sentit, tant el País Valencià com les Illes Balears tenen una important representació biogràfica que ha estat feta, no so-

lament revisant i actualitzant el fons històric, sinó també actualitzant i incorporant força entrades d'autors més joves i contemporanis.

Amb aquesta mateixa intenció, el Diccionari té especial cura a vetllar per enfortir les fronteres de la llengua i la representació de la seva territorialitat geogràfica, i ho fa incorporant els autors —sovint molt poc coneguts i no sempre reconeguts— que escriuen a la Franja d'Aragó, Andorra, la Catalunya del Nord i l'Alguer. El Diccionari pretén, doncs, construir el mapa complet de la llengua i la literatura catalanes i enfortir els seus lligams de relació i pertinença.

Aquesta voluntat d'àmplia representació traspasa el marc geogràfic i lingüístic i també abasta el del gènere literari. Als autors dels gèneres històrics i tradicionals —poetes, narradors i dramaturgs— se sumen autors de gèneres fronterers amb la literatura de creació, però que fan una tasca indubtablement literària, si bé, en alguns casos, se situen en aquesta zona d'incertesa que abans esmentàvem. La incorporació d'aquests gèneres i autors representa el seu reconeixement, atès que no sempre el tenen en la mesura que cal, tot i que sense ells la literatura no tindria la complexitat i l'abast totalitzador que avui té. Ens referim a periodistes amb una activitat assagística o memorialística; traductors sense els quals els referents del pensament o la literatura universal serien certament més restringits; sociolingüistes amb una obra que relaciona llengua i societat, que en el cas català té una significació específica; lingüistes, alguns per la seva gran aportació i reconeixement històric, i d'altres que han treballat principalment l'edició de textos, i hel·lenistes i llatínistes que estan en la base de tota la cultura occidental. També s'hi incorporen alguns escriptors catalans significats i d'expressió i producció majoritàriament castellana, quan una part de la seva obra, encara que no sigui la que millor els identifica i els defineix, és d'expressió catalana. I una reconeguda nòmina de poetes catalans d'expressió castellana que, com a traductors de poesia catalana al castellà, han tingut un paper important en la relació i comunicació entre les dues cultures i en la difusió de la nostra poesia. La presència dels principals noms d'aquestes disciplines enriqueix notablement l'acció cultural i intel·lectual de la literatura catalana.

El Diccionari manifesta un clar interès per l'obra de crítics, historiadors, investigadors catalans i estrangers que, amb el seu treball de difusió, d'alta divulgació o d'erudició, vertebren l'anàlisi que renova, enriqueix o estableix el discurs històric que explica i interpreta el passat i el present de la literatura catalana. Amb una major presència del català a tots els nivells de l'ensenyament s'ha produït la felicitat incorporació a la nostra literatura de tota una nova lleva d'estudiosos i investigadors amb una obra sòlida que mereix i justifica el reconeixement del seu treball.

Una de les significacions clau de definició del Diccionari és la decisió quant a la frontera d'edat dels autors a considerar i incorporar. Amb la voluntat de ser una eina el més útil possible i per tal d'orientar i fixar la realitat més actual i present de la literatura catalana, el Diccionari fa un notable salt cronològic en establir el 1975 com a data límit de naixement d'un autor perquè se'n pugui considerar la possible entrada al Diccionari. El 1975 és un any històricament significat, però, a més, avui tindriem una visió incompleta i parcial de la literatura catalana si no tinguéssim en consideració l'obra d'alguns joves escriptors nascuts a la frontera de la dècada dels setanta. Per definició, aquesta decisió és plena de riscos, però pensem que cal assumir-los amb el marge d'error que pugui tenir per tal d'establir, amb la màxima fidelitat possible, l'estat actual i viu de la literatura que aquest Diccionari vol ajudar a reflectir. Aquesta decisió comporta, doncs, una veritable renovació i actualització dels referents d'autor dins de la literatura catalana i fixa històricament, no solament la generació literària nascuda a la immediata postguerra i que es dona a conèixer els anys setanta, sinó també aquells escriptors amb una obra consolidada i reconeguda per la crítica nascuts entre el 1960 i el 1975.

V

A més del corpus d'autors, el Diccionari també inclou obres i personatges. La literatura catalana no disposa d'un diccionari d'obres com tenen les principals literatures del món occidental. És, doncs, intenció d'aquest Diccionari ajudar a resoldre aquesta mancança, i, amb aquest propòsit, descriu i analitza 425 **obres** del corpus literari català de tots els temps. Una relació quantitativa que mai fins ara no havia estat recollida en cap projecte bibliogràfic semblant. El Diccionari fixa, doncs, bona part de les principals obres de referència a partir de les quals es pot explicar i construir la interpretació d'un període o d'una etapa de la nostra literatura. Així, pretén aportar una síntesi de la història de la literatura catalana a partir de la descripció i l'anàlisi de les seves principals obres establint, no solament una relació d'obres de referència, sinó també un discurs interpretatiu de la història literària. D'altra banda, aquestes entrades permeten una lectura interconnectada amb els articles dels seus autors, fet que amplia el camp de coneixement que el Diccionari ofereix, motiu pel qual aquesta lectura és del tot recomanable.

Tot i no tenir l'exhaustivitat de l'apartat d'obres —que, com hem dit, crea un corpus fins ara únic en la nostra literatura i bibliografia—, el Diccionari també vol reforçar i ampliar un nou camp bibliogràfic d'investigació amb la distinció, creació i anàlisi d'un corpus de **personatges literaris**. Si cada literatura té els seus personatges de ficció literària, que s'han incorporat a l'imaginari col·lectiu d'un poble i una comunitat, la literatura catalana, per vertebrar-se millor com a literatura nacional, també ha d'aportar a la seva comunitat un corpus de personatges literaris que esdevinguin arquetips d'interpretació social o un referent que atorgui també una clau d'interpretació històrica, política o ideològica. El Diccionari pretén cridar l'atenció sobre aquest dèficit i ampliar i reforçar aquest camp d'anàlisi i interpretació de la nostra literatura, el qual, sens dubte, s'haurà de desenvolupar més en el futur. D'altra banda, la presència d'aquests personatges crea una seqüència interior de lectura —autor/obra/personatge— que reforça i amplia encara més l'entrada d'autor.

VI

El corpus d'autors, obres i personatges té un complement imprescindible amb una àmplia **bibliografia**: la més recent i actualitzada i que fixa el punt on els estudis catalans es troben avui. És, no ho dubtem, una eina imprescindible per a estudiosos i per a tots els lectors que tinguin el Diccionari com a punt de partença per a aprofundir i ampliar els seus interessos i el seu coneixement. El Diccionari s'ha tancat l'estiu del 2008. Fins aquest moment s'han considerat totes les novetats que afectaven les entrades d'autors i tota la bibliografia publicada.

L'extens repertori bibliogràfic que complementa el corpus central del Diccionari és un exemple de les dimensions que aquests darrers anys ha assolit la bibliografia sobre literatura catalana. En aquest sentit, les entrades no poden recollir tota la bibliografia important sinó només una selecció. També en aquest camp, si la lectura interconnectada de la bibliografia autor/obra és possible, cal tenir-la en compte, perquè l'una complementa l'altra, i la suma de totes dues dona una idea més exacta del repertori bibliogràfic que, en cada cas, presenta i ofereix el Diccionari.

També s'ha cregut necessari incloure una **bibliografia general** que, en poques pàgines, ordena i posa a l'abast del lector el coneixement dels principals registres bibliogràfics actuals i moderns sobre literatura catalana. És un accés al coneixement de la bibliografia essencial que aquesta cultura ha produït al llarg dels anys i, bàsicament, després del 1939. És un mirall que ens permet descobrir manifestacions importants de tot el que s'ha assolit i que, en tenir-ho inventariat, pot ajudar a trobar molts camins d'accés o possibilitats de recerca i coneixement per tal d'ampliar l'espai que aquest Diccionari cobreix. Diccionaris, històries i una bibliografia bàsica però, també, uns

repertoris bibliogràfics i uns recursos electrònics que són com l'extensió natural de la informació bibliogràfica que presenta aquest Diccionari. Avui ja no és possible pensar en termes d'investigació i informació literària sense tenir en compte les principals adreces electròniques que, dia a dia, amplien les seves bases de dades i el seu nivell d'informació i coneixement. És una realitat que no solament no podíem obviar sinó que ens plau reconèixer i poder incorporar.

VII

La conjunció del treball de més de cent investigadors, professors i especialistes ha fet possible la realització d'aquest Diccionari. Com ja hem dit més amunt, el punt de partida per a la redacció de l'obra ha estat el fons de la GEC. El tractament divers d'aquest fons explica la raó de la presència de les signatures que acompanyen les entrades. Totes les entrades han estat revisades, però, quan la intervenció ha completat però no ha transformat el document base, l'entrada apareix sense signatura. El fet que la intervenció s'ha produït ho demostra que moltes entrades que apareixen sense signatura incorporen bibliografia, la qual cosa explica la meticulositat amb què s'ha emprès el treball de revisió. Les entrades d'extensió reduïda tampoc no porten signatura. Quan la intervenció sobre el fons transforma o amplia significativament el document base, apareix la signatura del redactor o col·laborador que hi ha intervingut. Quan les entrades són noves hi ha la signatura de qui les ha redactat.

Però més enllà d'aquesta identificació concreta hem de tenir en compte el treball de tot l'equip humà que l'ha fet possible i que avui ens permet arribar a aquest punt i final. I tots ho fem sabent que un diccionari d'aquesta magnitud, malgrat els propòsits que han orientat en tot moment la seva redacció, està sotmès a possibles revisions perquè la seva informació atenyi un major grau d'exactitud. Seria difícil imaginar que pogués ser d'una altra manera. Per tant, tanquem el Diccionari però el diàleg continua obert.

I no puc posar el punt i final a aquesta introducció sense recordar els noms i les persones que han fet possible que un projecte d'aquestes característiques, iniciat fa anys, avui s'hagi conclòs. Molt especialment als assessors de l'obra: Anton M. Espadaler per l'etapa medieval, Pep Valsalobre per l'etapa moderna, Manuel Jorba pel segle XIX i Jaume Aulet per l'etapa que cobreix des del modernisme fins a la guerra civil. Ells han estat experts eficients i veritables columnes vertebrals de les seves respectives etapes i en tot moment el treball d'assessorament i redacció ha fluït amb el màxim de col·laboració i entesa. Aquest reconeixement es fa extensiu a tots els redactors i col·laboradors, especialistes en diversos camps, que han respost a la petició que se'ls ha fet.

Però aquest Diccionari no seria com és sense les persones que materialment l'han vetllat al llarg de tot el procés, l'alta professionalitat editorial de les quals ha permès el resultat que avui tenim a les mans. Vull manifestar el meu sincer agraïment a Josep M. Ferrer pel seu estímul constant; a Núria Bort perquè ha sabut controlar tots els moviments i ha tingut al cap el Diccionari en tot moment; a Xavier de Juan, que ha resolt sàviament la gran complexitat d'edició que el Diccionari ha comportat; a Pilar Serra, a qui ha correspost coordinar i resoldre la difícil tasca de correcció del Diccionari, i a Montserrat Torras, que amb mà segura ha conduït, ha donat forma i ha fet possible el resultat final. També a Jesús Giralt, que m'encomanà la direcció del Diccionari, i que sempre ha estat convençut de la necessitat d'aquest projecte. Tots creiem que Enciclopèdia Catalana havia de tenir un *Diccionari de la literatura catalana* en el seu catàleg. I hem treballat per a fer-ho possible.